

Barns och ungas rätt till kultur

En skrift från Statens kulturråd och Barnombudsmannen

Den här skriften är resultatet av ett samarbete mellan Barnombudsmannen och Statens kulturråd

ISBN 978-91-87448-23-2



Box 22106, 104 22 Stockholm
Tel 08-692 29 50 Fax 08-654 62 77
www.bo.se bo@bo.se

Ytterligare exemplar kan beställas från:



106 47 Stockholm Tel 08-690 91 90 Fax 08-690 91 91
order.fritzes@nj.se www.fritzes.se

Innehåll

Förord	3
Rätten till konst och kultur	4
Från ord till handling	8
Att tänka på	9
Prat om böcker ger självkänsla	13
Botkyrka blev årets kultur-, barn- och ungdomskommun 2003	16
Jag kunde vara en annan – eller kanske ändå inte?	20
Ser du träden eller höghusen när du kommer till Råslätt?	22
Film i skolan ger ungdomar en röst	25
Jag har varit här minst femtusen gånger!	28
Litteraturtips och källor	31

Förord

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) slår fast alla barns rätt till kultur. I praktiken är den rätten avhängig hur väl vi vuxna axlar vårt ansvar att säkra denna rättighet. Det handlar om att ge barn och unga goda förutsättningar att utvecklas till självständiga individer genom att ge dem tillgång till olika kulturella uttrycksformer samt kunskap och resurser för eget skapande.

Det är regeringen som har det yttersta ansvaret för att Sverige lever upp till barnkonventionen. Barnombudsmannen och Kulturrådet har av regeringen fått mål som handlar om barns och ungas rätt till kultur. Barnombudsmannen ska bland annat bevaka barns och ungas rättigheter och intressen utifrån barnkonventionen. Barnombudsmannen ska även sprida kunskap om hur barnkonventionen kan tillämpas i kommuner, landsting, regioner och myndigheter. Kulturrådet ska bland annat se till att barns rätt till yttrandefrihet tas tillvara, liksom deras rätt och möjligheter att delta i det kulturella livet, att få tillgång till kulturupplevelser och att skapa själva.

Lokalt, regionalt och nationellt har kommuner, landsting, regioner och myndigheter ansvar för att se till att barnkonventionen efterlevs inom sina respektive områden.

Den stora utmaningen för oss som arbetar med barns rättigheter och barns rätt till kultur är att se till att detta mål också uppfylls. Barnombudsmannen och Kulturrådet arbetar bland annat med opinionsbildning och samverkan med andra myndigheter för att nå målet. Dessutom anordnar vi seminarier, deltar i konferenser och för dialoger med regionala och

kommunala beslutsfattare om gemensamma strategier för att tillgodose barns och ungas rätt till kultur.

Det är vår förhoppning att vi med den här skriften ska inspirera till ett aktivt barnkulturarbete. Skriften innehåller det viktigaste ur barnkonventionen, läroplanerna och ungdomspolitikerna samt målen för den nationella kulturpolitiken. Vi har även identifierat ett antal förutsättningar som bör finnas för att säkerställa barns och ungas rätt till kultur. Skriften innehåller dessutom en rad frågeställningar som kan användas för att göra en analys av nuläget och till att påbörja ett förändringsarbete. Genom ett antal reportage från olika platser i Barnkultursverige vill vi inspirera alla läsare att starta bra kulturverksamheter för barn och ungdomar.

Barnkonventionen kan ses som en uppmaning riktad direkt till var och en av oss. Hur kan vi stärka barnets rätt till yttrandefrihet genom att öka dess möjligheter att söka, motta och sprida information och tankar av alla slag – i tal, skrift eller i tryck, i konstnärlig form eller genom något annat uttrycksätt som barnet väljer?

Regeringen har beslutat att 2007 ska vara ett barnkulturår. I detta ligger en uppmaning till oss alla att förverkliga intentionerna i barnkonventionen om barnets rätt till kultur. Mängder av enskilda, beslutsfattare och verksamhetsledare har antagit barnkonventionens utmaning och arbetar redan idag för att förverkliga dess mål. Det är bra, men vi kan bli ännu bättre!

Lena Nyberg
Barnombudsman

Kristina Rennerstedt
Generaldirektör Statens kulturråd

Rätten till konst och kultur

Barn har rätt till kultur. Det är lätt att säga, men vad betyder det i praktiken?

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) ger en universell definition av vilka rättigheter som bör gälla för alla barn i hela världen. Alla FN:s medlemsländer utom två har antagit barnkonventionen. Konventionen handlar om det enskilda barnets rättigheter, där alla mellan 0 och 18 år räknas som barn.

Flera av artiklarna i barnkonventionen handlar om barns kulturella rättigheter. Artikel 31 erkänner barnets rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet. Konventionen slår också fast att konventionsstaterna ska ”respektera och främja barnets rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet”. Staterna ska också uppmuntra sådan kulturell och konstnärlig verksamhet som är lämplig och som kommer alla barn till del.

Det innebär bland annat att alla barn har rätt att få ta del av kultur i form av till exempel konst, musik, teater, dans, film och litteratur. Barn har rätt att ta del av det kulturutbud som finns för vuxna i den mån det är lämpligt, men de har också rätt till ett kulturellt utbud skapat speciellt för barn. De har även rätt att själva producera kultur i olika former.

Genom artikel 13 uttrycker barnkonventionen barnets rätt till yttrandefrihet. Den rätten innefattar frihet att oberoende av territoriella gränser söka, motta och sprida information och tankar av alla slag, i tal, skrift eller tryck, i konstnärlig form eller genom annat uttrycksmedel som barnet väljer. Staten ska

också uppmuntra produktion och spridning av barnböcker, enligt artikel 17.

Barn har även rätt att komma till tals och få sina åsikter beaktade i alla frågor som rör dem, enligt artikel 12. Inte bara i vårdnadsprocesser, brottmål och asylprövningar utan också i skolans arbete, vid politiska beslut och i andra vardagliga sammanhang. Detta innebär att de bör beredas möjlighet att komma till tals vid beslut som till exempel rör utbudet av kultur för barn och unga.

Det är regeringen som är ytterst ansvarig för att Sverige lever upp till barnkonventionen. Men det innebär inte att kommuner, landsting, regioner och statliga myndigheter kan släppa sitt ansvar. Tvärtom har de ett ansvar för att se till att barnkonventionen efterlevs inom sina respektive områden.

Barnkonventionen verkställs i första hand i Sveriges alla kommuner, landsting och regioner och den medger inte regionala olikheter. Enligt artikel 2 får barn inte diskrimineras på grundval av var de bor. Barn får inte heller diskrimineras utifrån till exempel kön, språk, religion, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom eller funktionshinder.

I mars 1999 beslutade riksdagen om en nationell strategi för förverkligandet av barnkonventionen. Enligt den strategin bör kommuner och landsting inrätta system för att kunna följa hur barnets bästa förverkligas i det kommunala arbetet, samt erbjuda personalen fortbildning för att stärka sin barnkompetens och sina kunskaper om barnkonventionen.

Många kommuner, landsting och regioner har kommit en bit på väg i arbetet med att förverkliga barnkonventionen. Lokalt och regionalt ordnas utbildningsdagar, barnkonventionsamordnare eller lokala barn- och ungdomsombud utses, barn och ungdomar får komma till tals, några gör barnkonsekvensanalyser vid beslut som påverkar barn, och så vidare. Det finns många olika sätt att gå tillväga.

Arbetet med barnkonventionen berör hela kommunens, landstingets eller regionens verksamhet. Detta ställer i sin tur krav på samverkan mellan kommuner och landsting/regioner, men även mellan olika enheter inom organisationerna, till exempel mellan kulturnämnd/förvaltning och stadsplaneringskontoret.

Barn kan möta kultur i många olika sammanhang, till exempel i skolan och förskolan eller på kulturinstitutioner som bibliotek, teatrar eller museer. Kulturen kan finnas under skoldagen eller på fritiden, på den kommunala kulturskolan, barnkulturcentret eller i olika frivilliga fritidsverksamheter.

Runt om i Sverige pågår på många håll ett framgångsrikt arbete för att regelbundet ge barn och ungdomar del av kultur och konst i olika former, som åskådare, medaktörer och kulturskapare.

För att arbetet med barn- och ungdomskultur ska fortsätta och stimuleras är det viktigt att de som arbetar med barn i till exempel skolan och inom barnomsorgen får fortbildning inom kulturområdet. Men de bör också få fortbildning om barns behov och utveckling och om barnkonventionen. Inom kommu-

Ur barnkonventionen

Artikel 31

1. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.
2. Konventionsstaterna skall respektera och främja barnets rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet och skall uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga och lika möjligheter för kulturell och konstnärlig verksamhet samt för rekreations- och fritidsverksamhet.

ner och regioner är det viktigt att främja nätverk mellan skola, kulturliv och de fritidsverksamheter som kan förbättra möjligheterna för barn att få möta kultur och att skapa själva.

Viljan finns

I Sverige har vi sedan 1970-talet haft en bred politisk enighet om satsningarna på barn och unga. När riksdagen i december 1996 beslutade om inriktningen för den nationella kulturpolitiken stärktes prioriteringen av barn och unga ytterligare. Så gott som alla som får statligt stöd för sin kulturverksamhet ska redovisa hur de lever upp till kraven på att prioritera barn och unga.

”Kultur. Då tänker jag på museet vi var på en gång. Där fanns det nakna änglar i taket med fett stora rumpor.” Flicka 10 år

Barns och ungas rätt till kultur berörs även i den nationella ungdomspolitikens två huvudmål: Ungdomar ska ha verklig tillgång till välfärd och ungdomar ska ha verklig tillgång till makt.

Den nationella ungdomspolitikens uttrycker bland annat vikten av att samhällets insatser syftar till att utveckla och ta tillvara ungdomars resurser, deras skapande förmåga och entreprenörskap. I praktiken innebär det att ungdomar ska ges verkliga möjligheter att delta i och påverka utformningen av verksamheter på samma villkor som övriga grupper i samhället. Ungdomspolitikerna lyfter också fram fem huvudområden som viktiga för att nå de två övergripande målen: lärande och personlig utveckling, hälsa och utsatthet, inflytande och representation, egenförsörjning och kultur och fritid.

Här betonas bland annat att personlig utveckling, genom deltagande i kulturlivet och genom eget skapande, ska stödjas. Tillgång till olika kulturella och estetiska uttrycksmedel och upplevelser bidrar till att ungdomar utvecklas och blir självständiga och kritiskt tänkande människor. Politiker och beslutsfattare bör också vara lyhörda för ungdomars intressen och önskemål om nya former av kultur- och fritidsverksamheter.

Förutom barnkonventionen, den nationella ungdomspolitikerna och den nationella kulturpolitiken berör även läroplanerna barns och ungas rätt till kultur. I både läroplanen för förskolan och läroplanen för den obligatoriska skolan tas åtskilligt upp som handlar om rätten till kultur samt barns rätt att bli lyss-

Målen för den nationella kulturpolitiken

- att värna yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för alla att använda den,
- att verka för att alla får möjlighet till delaktighet i kulturlivet och till kulturupplevelser samt till eget skapande,
- att främja kulturell mångfald, konstnärlig förnyelse och kvalitet och därigenom motverka kommersialismens negativa verkningar,
- att ge kulturen förutsättningar att vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft i samhället,
- att bevara och bruka kulturarvet,
- att främja bildningssträvandena samt
- att främja internationellt kulturutbyte och möten mellan olika kulturer inom landet.

nade till. Kulturinsatser i förskolans och skolans löpande arbete är av central betydelse för barns utveckling och bildning. Dessa insatser kan också bidra till att ge alla barn och elever den känsla av delaktighet och respekt som de förtjänar.

”Antingen ska man vara två när man går på bio eller så ska man vara för många. Typ arton.” Flicka 16 år

Varför är barn- och ungdomskultur så viktigt?

Enligt barnkonventionens artikel 6 har alla barn rätt till utveckling. Varje barn har också rätt till den levnadsstandard som krävs för hans eller hennes fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling.

Kultur betyder mycket, särskilt för barn som fortfarande växer och utvecklas. Barn har många olika sätt att uttrycka sig och genom att få en möjlighet att använda sig av de olika sätten utvecklas barnets kreativitet och skaparkraft.

Med kultur och eget skapande stärks barn och unga som individer och får en ökad självkänsla. Om man blir inspirerad, stimulerad och underhållen samt får en möjlighet att reflektera över sina åsikter, ges man förutsättningar att bli kreativ och ifrågasättande, egenskaper som är fundamentala i byggandet av en egen identitet.

Kultur kan också spela en roll i att motverka rasism och våld genom att visa på motbilder och skapa förståelse för andra kulturer. När flickor och pojkar möts i en kulturell och fysisk aktivitet på lika villkor, till exempel i dansen, kan även jämställdhet främjas.

Människors kulturvanor skapas i barndomen. Därför har skolan en viktig uppgift när det gäller att möta de barn och unga som i sin vardag inte får tillgång till kultur. Utgångspunkten är att alla barn är skapande och lärande och detta måste vi vuxna ta fasta på när vi planerar undervisning och aktiviteter.

Förskolan skall sträva efter att varje barn /.../

- utvecklar sin skapande förmåga och sin förmåga att förmedla upplevelser, tankar och erfarenheter i många uttrycksformer som lek, bild, rörelse, sång och musik, dans och drama,

Ur Läroplan för förskola, Lpfö 98

Skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola

- har utvecklat sin förmåga till kreativt skapande och fått ett ökat intresse för att ta del av samhällets kulturutbud,

Ur Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94

Det är lätt att sätta upp mål för vad man vill åstadkomma, men att förverkliga målen är kanske inte alltid lika lätt. Först och främst måste den politiska viljan synliggöras genom övergripande målsättningar och beslut.

Sedan måste också resurser avsättas för att målen ska nås.

Från ord till handling

Varje barn har rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet. Varje barn i Sverige betyder just varje barn.

Om varje barn ska få sina rättigheter på kulturområdet tillgodosedda måste kommuner, landsting och regioner arbeta aktivt med att genomföra detta. Barnombudsmannen och Statens kulturråd vill – och ska – bidra till detta arbete genom bland annat opinionsbildning, stöd och råd, samverkan med andra myndigheter och genom att ha en dialog med regionala och kommunala beslutsfattare om strategier för att tillgodose barns rätt till kultur.

I den här skriften vill vi ge råd och stöd i det fortsatta arbetet genom att visa vilka förutsättningar som krävs för att barn och unga ska kunna utnyttja sin rätt till kultur fullt ut. Förutsättningarna kan sammanfattas i fem punkter som tar sin utgångspunkt i de nationella mål som satts upp och beslutats genom barnkonventionen, ungdomspolitiken, den nationella kulturpolitiken och genom läroplanerna för förskolan och skolan.

I varje kommun, landsting och region bör det finnas:

1. Ett systematiskt arbete med att tillhandahålla lämpliga och lika möjligheter för kulturell och konstnärlig verksamhet.
2. En möjlighet för barn och ungdomar att komma till tals när beslut fattas om kultur.
3. Ett kulturellt utbud skapat speciellt för barn och unga.
4. En möjlighet för barn och ungdomar att själva skapa i olika former och att ta del av andra barns och ungdomars kulturella och konstnärliga uttryck.
5. Ett kulturellt utbud tillgängligt för alla barn och unga.

Att tänka på

Här är ett antal frågeställningar att fundera över på vägen mot att skapa förutsättningarna.

1. Ett systematiskt arbete med att tillhandahålla lämpliga och lika möjligheter för kulturell och konstnärlig verksamhet

- Hur ser vår strategi ut i kommunen, landstinget eller regionen för hur alla barn och unga ska få lika möjligheter till kulturell och konstnärlig verksamhet, oavsett ålder, kön, språk, religion, nationellt, etniskt eller socialt ursprung, bostadsförhållanden eller funktionshinder?
- Hur är de långsiktiga målen när det gäller barn- och ungdomskultur formulerade? Är de rimliga, mätbara och formulerade i samråd med barn och unga?
- Hur planeras budgeten för barn- och ungdomskultur? Stödjer även tidsbegränsade insatser de långsiktiga målen? Särredovisas den andel av kulturbudgeten som går till barn- och ungdomskultur?
- Gör kommunen barnkonsekvensanalyser inför alla beslut som rör barn och unga?
- På vilka sätt främjar kommunen helhetssyn och samverkan mellan olika nämnder och förvaltningar, till exempel kultur, utbildning, omsorg och fysisk planering?

- Samlar kommunen systematiskt information om vilket kulturutbud som finns för barn och unga och hur detta används? Tar man i så fall hänsyn till olika åldrar, kön, sociala och nationella ursprung, bostadsförhållanden och funktionshinder?
 - Erbjuds personalen i förskola och skola löpande kompetensutveckling i kulturpedagogiska perspektiv och metoder?
 - Stödjer kommunen samverkan och samarbete mellan till exempel förskola, skola, bibliotek och kulturförvaltning för att stärka kulturen för barn och unga?
 - Vilka initiativ tar kommunen för att kommunala förvaltningar och handikapporganisationer skall samverka för att göra kulturen tillgänglig för barn och unga med funktionshinder?
- ### 2. En möjlighet för barn och ungdomar att komma till tals när beslut fattas om kultur
- Ges barn och unga möjlighet att komma till tals utifrån olika förutsättningar såsom ålder, kön, språk, religion, nationellt, etniskt eller socialt ursprung, bostadsförhållanden eller funktionshinder?
 - Hur tar den som styr kulturutbudet i kommunen reda på vad de yngsta medborgarna själva vill? Kan man inventera barns och ungas behov på ett bättre sätt?

”Jag spelade bara trombon en termin för jag hade för mycket läxor.” Flicka 12 år

- Inhämtas barns och ungas åsikter i kulturfrågor som rör dem? Vilka strukturer finns för barns och ungas inflytande i kulturfrågor?
- Hur tillgodoses barns rätt att fritt få uttrycka sin åsikt när det gäller kultur? Finns det till exempel ett diskussionsforum på kommunens webbplats?
- Hur arbetar lokala barn- och kulturverksamheter för att skapa utrymme för barns och ungas egna initiativ och önskemål?
- Utvärderas det lokala eller regionala kulturutbudet systematiskt utifrån vad barn och unga tycker, önskar och vill?
- Återkopplas besluten till de barn och unga som beslutet rör?

3. Ett kulturellt utbud skapat speciellt för barn och unga

- Hur arbetar vi med att ge barn och unga möjlighet att ta del av ett kulturellt utbud speciellt skapat för barn och unga, oavsett ålder, kön, språk, religion, nationellt, etniskt eller socialt ursprung, bostadsförhållanden eller funktionshinder?
- Hur ser kulturutbudet ut för barn i olika åldrar i kommunen? Ges det dansföreställningar för barn och unga? Ges det teaterföreställningar för barn och unga? Visas barn-

och ungdomsfilm i skolan eller av andra arrangörer? Vilken typ av barnverksamhet har biblioteket? Hur prioriteras inköp av barnböcker vid bibliotekets bokinköp? Finns det skolbibliotek på alla skolor? Finns det särskild verksamhet för barn och unga på det lokala och regionala museet? Hur ser musikverksamheten ut?

- Finns det ett livaktigt föreningsliv med inriktning på kultur som barn och unga har tillgång till? Hur prioriteras barns och ungdomars kultur när kulturnämnden eller motsvarande fördelar bidrag till organisationer inom sitt ansvarsområde?
- Finns fungerande strukturer för inköp av barnkultur, sker det någon samordning av resurserna?
- Hur uppmuntrar kommunen, landstinget eller regionen de lokala konstnärerna och kulturarbetarna att skapa verk speciellt för barn?

4. En möjlighet för barn och ungdomar att själva skapa i olika former och att ta del av andra barns och ungdomars kulturella och konstnärliga uttryck

- Hur arbetar vi med att ge barn och unga möjlighet att själva skapa i olika former och ta del av andra barns och ungdomars kulturella och konstnärliga uttryck, oavsett ålder, kön, språk, religion, nationellt, etniskt eller socialt ursprung, bostadsförhållanden eller funktionshinder?

- Finns det möjlighet för eleverna att pröva och bekanta sig med många olika kulturella uttrycksformer?
- Vilket stöd erbjuds ungdomars idéer? Kan man erbjuda stöd till unga arrangörer inom till exempel musik, film och teater?
- Hur ser möjligheterna ut för barn och unga att få stöd för nya och oetablerade kulturformer?
- Vilka möjligheter finns för barn och ungdomar att sprida, visa eller framföra sina konstnärliga verk?
- Finns arenor och mötesplatser där barns och ungdomars konstnärliga och kulturella uttryck kan visas, till exempel fritidsgårdar, ungdomsgårdar, kulturhus eller webbplatser? Har kommunen någon övergripande strategi för att stödja dessa?
- Vet ungdomar i din kommun vart de ska vända sig om de vill ha hjälp med att ordna och finansiera kulturaktiviteter? Kan kommunen erbjuda vägledning och snabba beslutsvägar för att barn och unga ska kunna förverkliga sina idéer?
- Finns det regionala kulturkonsulenter (till exempel film- eller konstkonsulenter) att tillgå för pedagogiskt arbete i skola och förskola? Hur utnyttjas denna möjlighet lokalt?
- Deltar kulturpedagoger i det löpande arbetet i skola och förskola?

- Används de professionella konstnärernas kompetens inom förskola, skola och andra barn- och ungdomsverksamheter?
- Arbetar skolorna med de nya läroplansdirektiven om daglig fysisk aktivitet – som kan vara dans, nycirkus eller akrobatik – för alla elever?
- Hur säkras att den kommunala kulturverksamheten, till exempel musik- eller kulturskolor, är allmänt känd bland barn och ungdomar? Är avgifter för deltagande eller till exempel hyra av instrument så höga att de utestänger barn och unga? Kan barnen få möta kulturskolan i sin egen skola?

5. Ett kulturellt utbud tillgängligt för alla barn och unga

- Är de regler som omger kulturevenemang för vuxna också anpassade för barn och unga? Kan barnen vara med på teatern, i konsthallen eller på poesiuppläsningen på biblioteket? Är det som visas lämpligt för barn och unga? Framgår det tydligt i marknadsföringen om något är uppenbart olämpligt?
- Presenteras det lokala kulturutbudet på ett för barn tillgängligt och lockande sätt? Kan det göras mer attraktivt för barn och unga? Finns informationen där barnen finns? Finns informationen på olika språk? Är informationen anpassad för barn och unga med funktionshinder?

- Är entréavgifterna för teatrar, museer, filmvisningar med mera så höga att de utestänger en del av den presumtiva publiken? Skulle det vara möjligt att sänka kostnaden ytterligare för dem som är under 18 år?
- Är öppettiderna på till exempel bibliotek och museum anpassade till barns, ungas och olika gruppers behov? Har till exempel förskolan en möjlighet att komma?
- Finns det omotiverade eller indirekta åldersgränser för kulturell verksamhet, åldersgränser som inte syftar till att skydda barnen. Utestängs till exempel barn och ungdomar från musikpubar genom att det serveras alkohol under konserterna och att evenemangen därför har en hög åldersgräns?
- Är kulturlokalerna fysiskt tillgängliga, välkomnande och intresseväckande för barn? Gäller detta även barn med funktionshinder. Finns till exempel handikapparkering med bra ingångar för färdtjänst?
- Är den fysiska miljön där det arrangeras kulturevenemang där barn och unga deltar säker och trygg? Är ljudnivån rimlig på arrangerade kulturevenemang, till exempel rockkonserter eller teaterföreställningar?
- Finns det särskilda vägvisare till den allmänna vuxenkulturen, till exempel kulturpedagoger?
- Finns det möjlighet för barn och unga att ta del av ett kulturutbud på sitt modersmål eller med utgångspunkt i den egna kulturen?
- Finns resurser avsatta till modersmålsundervisning inom skolan för att skapa möjligheter för barn och unga att ta del av det konstnärliga och kulturella livet på bästa möjliga sätt?
- Har man i kommunen vid planeringen av kulturella aktiviteter tagit vara på de resurser, kunskaper, erfarenheter som människor från olika länder har?

Prat om böcker ger självkänsla

Av Thorleif Warmboe

Det är träning för bokpratarna på Skäggetorpsskolan i Linköping. Snart ska de ut i klasserna och göra reklam för sin favoritbok. I fem minuter pratar de om sin bok. När var och en är färdig ger gruppen och bibliotekarien Linda Salomonsson kritik. Det är alltid konstruktiv kritik. Alla applåderas.

– Försök att se publiken i ögonen, säger Linda. Tala lite sakta och håll boken stilla när du visar upp den.

Hannes Sundell i nian berättar om skolpojken som blir spion i Anthony Horowitz roman Stormvarning. Men han vill också ha tips på hur han ska slippa vara nervös. Någon i gruppen föreslår träning framför spegeln. Linda flickar in:

– Försök kom ihåg att det är ni som vet mest om just er bok. De andra har inte läst boken.

Beatrice Hjalmarsson i åttan har läst Ingrid Olssons Medan mamma sover och berättar inspirerande om alkoholismmamman i romanen och avslutar med ett kort omdöme. Senare säger hon att det är nervöst men att det alltid känns skönt efteråt, när man är färdig. Fahti Ahmed Hussein känner likadant.

– Jag tränar på kompisar. Det gäller att vara föreberedd, säger han.

Men vad är viktigast, undrar jag: Att göra ett bra framträdande eller att de som lyssnar läser boken? Fahti funderar en stund och säger sedan att det egentligen är samma fråga.

– Pratar man bra så vill folk läsa boken.

Skäggetorpsskolan, som ligger i Linköpings kommun (ungefär 135 000 invånare), är en högstadieskola med 450 elever. Skolan som är kommunal arbetar sedan några år tillsammans med biblioteket kring ett bokpratarprojekt. Projektet har även spridit sig till andra skolor i kommunen. Kulturrådet stöder projektet ekonomiskt.

Sedda och respekterade elever

Och uppenbarligen talar eleverna väl om sina böcker när de är ute i klasserna. För under de två åren bokprojektet i Skäggetorpsskolan i Linköping pågått visar det sig att de böcker bokpratarna lyfter fram lånas ut betydligt oftare än andra.

Linda Salomonsson berättar att det finns elever som gått med i projektet just för att de behöver träna på att prata inför publik. Och det som slår mig när jag lyssnar på eleverna är just den automatiska bonuseffekten projektet har. Eleverna blir sedda och respekterade både av lärare och jämnåriga klasskamrater när de ensamma står längs fram i klassrummet och berättar om en bok de läst. Ett mervärde som inte har något med litteratur att göra men som skapar självkänsla.

Skäggetorpsskolan i Linköping har 450 högstadieelever. Under hösten utbildas 50 av dem till bokpratare. Varje elev får själv ansöka skriftligt om att vara med. Alla får inte plats.



Foto: Peter Jigerström

”Jag tycker om böcker utan bilder. En handlar om en häxa som är flintskallig, har peruk.” Flicka 5 år

I slutet av höstterminen får eleverna sin utbildning. De väljer böcker som biblioteket tagit fram. De delas in i grupper, läser och berättar för varandra om boken. Därefter blir det träning i mind-mapping och andra metoder i muntligt framförande. Och till slut, i mitten av vårterminen, är det dags att gå ut i klasserna.

Systerprojekt växer fram

Skäggetorpsskolan är inte ensam om sina bokpratare. Systerprojekt har vuxit fram i flera Linköpingskolor. Lärarnas utvärderingar ser ungefär likadana ut överallt; fler utlånade böcker på skolbiblioteket, ökad status bland kompisar, scenskräck som försvinner, högre status för läsningen.

Bibliotekarien Inger Hasselbaum på huvudbiblioteket i Linköping sköter det administrativa kring projektet. Hon betonar vikten av de samtal som utspinner sig mellan ungdomarna när de läser och diskuterar böckerna i grupper.

– Den dubbla effekten att både få nya tankar och att känna igen sig i skönlitteratur är oslagbar. Därför bör urvalet vara brett.

Kulturrådet stöder projektet ekonomiskt. Men pengarna Linköping och andra bibliotek i landet får från Kulturrådet för den här typen av projekt är villkorade. Bibliotekens samlade bokinköp får inte minska, något som Inger Hasselbaum påpekar när hon deltar i rektorskonferenser. Hennes bästa argument för att skolbiblioteken inte ska dra ner på de ordinarie inköpen är att

de titlar som används till slut ändå hamnar i skolbibliotekens hyllor.

– I slutändan är det alltid skolorna som tjänar på det här samarbetet. Och har man många exemplar av en titel kan ju skolorna alltid byta böcker med varandra.

Hur gör man då? Det gäller att en eller helst två lärare på en skola tänder på idén. Därefter kopplar man in biblioteket. Sista länken i kedjan är eleverna.

– Eleverna här i Linköping är vår förlängda arm in i skolorna. De är medvetna om sin betydelse, både här och i skolan. I Linköping har det blivit status att vara bokpratare.

Tips

Välj få titlar om pengar saknas.

Presentera idén först för en lärare, sedan för biblioteket.

Läs foldern Linköpings unga bokpratare. Den kan beställas av Inger Hasselbaum.

Ta kontakt

Projektet är vilande, men vill du veta mer kan du kontakta: Inger Hasselbaum, Huvudbiblioteket i Linköping. Tel 013-20 60 00, e-post inger.hasselbaum@linkoping.se

Botkyrka blev årets kultur-, barn- och ungdomskommun 2003

Av Nina Ström

I ett regnigt och vårgrönt Tumba Centrum träffar jag Pernilla Hellman och Carina Savborg, båda starkt engagerade för barnkulturen i Botkyrka kommun. Pernilla är enhetschef för kulturpedagogiska enheten och Carina är danspedagog. Kommunen har 76 000 invånare och har både en ung befolkning och en hög andel medborgare med ursprung i andra länder. Jag är här för att ta reda på varför Botkyrka satsar på barn och ungdomars rätt till kultur. Pernilla berättar:

– Jag tror det började 1997, året före Kulturhuvudstadsåret. Vi kände att vi behövde förhålla oss till vår segregerade kommun på ett bättre sätt. Både vi på kulturenheten och flera av politikerna visste att det var många barn vi aldrig nådde.

Nyckel nr 1: Fler möjligheter med samverkan

Ur de diskussioner som växte fram föddes först Framtidsverkstaden, som ett led i strävan att göra kultur tillgänglig för fler. I en lägenhet mitt bland Fittjas höghus skulle fler barn och ungdomar få möjlighet att uttrycka sig genom olika konstformer tillsammans med kulturpedagoger. Denna verksamhet var också en bra ingång till samarbetet med det kommunala bostadsbolaget, men även Mångkulturellt Centrum¹. Visionen var och är fortfarande att starta framtidsverkstäder i alla bostadsområden i kommunen.

Fotnot

¹ Mångkulturellt centrum, Fittja gård, är ett forum för forskning, kunskaps- och erfarenhetsutbyte kring migration och social och kulturell mångfald. De skriver samtidshistoria, för framtiden men också för att bättre förstå nuet. Centret bildades 1987 som en kommunal stiftelse i Botkyrka. Se www.mkc.botkyrka.se

Botkyrka kommun (cirka 76 000 invånare) ligger i Stockholms län. Kommunen planerar och arbetar engagerat och seriöst med kulturfrågor, inte minst för barn och ungdomar. Därför har också kommunen fått flera utmärkelser under åren, bland annat som årets kulturkommun, årets barnkommun samt årets ungdomskommun 2003.

– Det var kloka människor på Botkyrkabyggen som förstod att trygga och nöjda boende skapar en bättre miljö, säger Pernilla.

Kulturen i Botkyrka började tidigt söka sig ut till skolorna, men det gick trögt i början. Skolorna var trötta på alla tillfälliga projekt och räddningsaktioner. Lösningen till det numera goda samarbetet var när skolorna förstod att Framtidsverkstaden inte var ett projekt utan skulle vara här för att stanna. Att våga satsa på långsiktighet istället för punktinsatser som man får tillfälliga pengar för är ytterligare en betydelsefull nyckel.

Nyckel nr 2: I dialog med politikerna

– En förutsättning för att barnkulturen verkligen ska få en given plats i kommunen är att man under hela processen har en nära dialog med politikerna, säger Pernilla.

Politikerna lika väl som kulturpedagogerna visste att barn och ungdomar dels har rätt till kultur enligt barnkonventionen, dels behöver det för sin utveckling. Kultur för, av och med barn är en särdeles god investering både för nuet och för framtiden.

Om man tidigt får lära sig att uttrycka sig genom inte bara språket utan också genom olika konstformer ökar ens möjlighet till delaktighet i samhället, ens självkänsla och stolthet. Pernilla och Carina har mött många hinder på vägen, inte minst sitt eget motstånd att behöva tänka annorlunda.

– Som pedagog är man inte rustad att finna nya vägar, sådant lär man sig inte under sin utbildning, berättar Carina. Att samverka med andra är a och o för att lyckas bra med barnkulturverksamhet. I Botkyrka har kulturpedagogerna jobbat ihop med barn och ungdomar, Botkyrkabyggen, politiker, lärare, förskollärare, Cirkus Cirkör, Mångkulturellt Centrum, Riksteatern med flera.

Nyckel nr 3: Våga pröva

Kommunen har dessutom arrangerat en kulturmånad per år sedan 1979, ett samarbete mellan kulturenheten, skolor, förskolor, studieförbund med flera. I oktober varje år fylls kommunen av skapande verkstäder, musik, teater, konst, film och cirkus för och med cirka 13 000 barn och ungdomar.

– Kulturmånaden har ofta varit vaggan till många av våra projekt, det har varit ett bra sätt att få pröva nya idéer, säger Pernilla. Att våga misslyckas, men framförallt att lära sig genom misstagen är extra viktigt för att kunna utveckla en bra kulturverksamhet. Men då krävs också en hel del mod och enighet.



”Skräckfilm är roligast. Det är skönt att bli rädd på bio. Jag och mina kompisar brukar gå på skräckfilm. Sen kan man prata om det efteråt. Vad som var äckligast och vem som blev räddast.”
Pojke 16 år

Några andra kulturverksamheter för barn och ungdomar i Botkyrka

Tidningen Shoo

Shoo är ett tidningsprojekt av och med ungdomar i Fittja. Tio ungdomar i Fittja tröttnade på att alltid bli beskrivna av andra och tog själva orden i sin hand för att ge sin bild av tillståndet i Fittja och Sverige idag. Ett projekt som drivs av ungdomarna själva och som ständigt fylls på av nya unga människor.

Kontaktperson: Pernilla Hellman telefon 08-530 629 47.

Baklava

Verksamheten startade i januari 2004 och bedrivs i kulturhuset Rotemannen i Alby. Baklava är en ”do it yourself”-verkstad, det vill säga en mötesplats och en kreativ arena för unga människor. Där kan man mötas och fika, trycka T-shirt, pyssla, göra fanzines, designa egna smycken och mycket mer. De unga är själva med och skapar innehållet.

Kontaktperson: Karin Lekberg, telefon 08-530 619 52.

Dansant manifest

Projektet startade under Kulturmånaden år 2002 och riktar sig till årskurs 7–9 och gymnasiet. Tillsammans med danspedagoger skapar ungdomarna en dans- och musikvideo med uppdrag att påverka.

Först diskuterar man med eleverna om vad de vill förändra på sin skola., därefter överförs elevernas visioner till dans

som sedan videofilmas. Med denna arbetsmetod får eleverna komma till tals och de får också upptäcka kroppens uttrycksmöjligheter. Avslutningsvis ser man filmen tillsammans med skolans ledning och ett bra tillfälle till diskussion skapas.

Kontaktperson: Carina Savborg, telefon 08-530 611 84.

Cirkusugglan

Cirkusugglan är en vanlig förskola i Alby som har blivit en förskola med cirkusprofil. Kulturen i Botkyrka samarbetar både med förskolan och med Cirkus Cirkör. Idén med en cirkusförskola föddes när Cirkus Cirkör kom till Botkyrka för några år sedan. Hur kan detta tas tillvara också för små barn tänkte man?

Verksamheten riktar sig just nu till barn från fyra år, men ska genomgå hela förskolan är det tänkt. Planen är att personalen ska växa in i det nya arbetssättet bit för bit, för att till sist klara det mesta själva.

Kontaktperson: Pernilla Hellman: telefon 08-530 629 47.

Framtidsverkstaden

För dig som vill veta mer om Framtidsverkstaden, kontaktperson: Eva Dahlberg, telefon 08-530 611 84.



Jag kunde vara en annan – eller kanske ändå inte?

Av Johanna Berg

När jag kommer in i Vasahallen i Hedemora är den en idrotts-hall med basketkorgar, ribbstolar utefter väggarna och blanka golv med markeringar för olika bollsporter. Det är bowling i källaren och simhall i bottenplanet. Men en trappa upp är det någon som knäpper med fingrarna, rummet läggs i mörker och förvandlas till en teatersalong.

Innan föreställningen börjar samlas publiken i foajén. Alla killar har keps eller mössa och de flesta är liksom för långa. Tjejerna har långt hår och är ganska tystlåtna. Nina Kjällquist, dramapedagog och utvecklingsledare för barn och ungdom på Dalateatern, presenterar de fyra skådespelarna och introducerar föreställningens tema. Bara en kille törs räcka upp handen och erkänna att han är rädd för nästan allting.

– Fan, vad feg du är, säger hans kompisar.

Improviserar för att påverka

Dalateatern är på turné med *Den stora rädslan*, ett stycke som skrivits av dramatikern Greta Sundberg efter samtal och improvisationer med ungdomar i Falun. Dalateatern arbetar ofta på det sättet, med långa processer där publiken (i det här fallet tonåringar) är delaktig igenom hela produktionen och inte bara serveras en färdig föreställning efter premiär.

”Den stora rädslan” handlar om att vara tonåring och ställas inför alla de val som kommer att forma ens framtid. Vad är viktigt i livet? Hur ska jag välja? Vad är det som gör mig till den jag är? Under flera år har teaterns arbete med barn- och

Dalateatern är en av Sveriges mindre länsteatrar med säte i Falun. De turnerar till största delen i Dalarna men även i närliggande län. Medel till verksamheten fås från Landstinget Dalarna som även är huvudman, Statens kulturråd och Falu kommun. De gör mellan tre och sju produktioner varje år, även barnpjäser. Dalateatern använder sig av dramapedagogiska metoder när de skapar, inte minst i sitt arbete med barn och ungdomar.

ungdomsteater cirklat kring det övergripande temat Identitet. I höstas spelades ”Den lilla rädslan” – om oron för att hamna utanför och inte få vara med – för yngre barn i årskurs 2–5. När det är slut på rädslorna kommer arbetet att koncentreras på ett nytt tema, Tiden och vad den gör med oss.

Skådespelarna gestaltar Elin, Jenny, Mats och Stefan och deras olika förhållningssätt till ensamhet, tvåsamhet och grupptryck, och till egna och andras förväntningar på livet. På scenen finns också Lamine Cissokho och Anders Nygårds som spelar fiol, kora och djembe-trumma. Deras musik bidrar till att placera föreställningen där den hör hemma, i Dalarna i världen.

Publiken sitter helt förstummad och följer uppmärksamt allt som händer på scen. För den som är ovan vid teaterns språk kan det vara svårt att våga lita till sin egen upplevelse. Det finns så mycket överdriven respekt och märkliga föreställningar om hur teater ska förstås. Får man skratta?

Dikta ihop sitt eget slut

Efter föreställningen, när pjäsens gäng tagit tåget till Spanien, leder Nina och skådespelarna några enkla övningar med den unga publiken. De får tillsammans dikta vidare på pjäsens tema, och skådespelarna spelar upp avgörande händelser enligt ungdomarnas instruktioner. De leker fram en fortsättning på föreställningens öppna slut och tecknar en bild av vad som kan ha hänt med rollgestalterna om tio år.

– Vad tror ni händer då? säger Nina Kjällquist.

– Fråga tjejerna, suckar någon kille, dom vet.

– Hon sitter i Konsum-kassan i Säter.

– Han festar upp pengarna och åker hem, jag vill se när han super ner sig.

– Nej, han blir poet och får Nobelpriset

– Elin och Stefan blir kära!

– Nej, det skulle ju vara Stefan och Jenny.

Utfallet blir förstås olika varje dag. Ibland blir pjäsens strul-pelle knivmördad i Addis Abeba, ibland flyttar pjäsens tjejer till New York och blir filmstjärnor. Ibland vill publiken aldrig gå hem. Ibland blir mötet med en ljudtekniker en avgörande händelse för någon av killarna och för en svart tjej i Hedemora kan det vara något stort bara att se en senegalesisk koraspelare på scen och höra honom sjunga på ett språk som bara hon förstår.

Här har ensemblen spelat en hel vecka nu och dagens publik låter pjäsens resa sluta i en fattig by i Afrika. Elin, Jenny, Mats och Stefan bygger ett bibliotek åt människorna där så att de ska kunna lära sig läsa, och så blir det lite romantik på majs-

”Man upplever mycket mer när man spelar själv. Jag tycker inte om att sitta så länge på en del teater. Det blir tråkigt när man har suttit en stund. Men när man spelar själv så är det roligt hela tiden.” Pojke 10 år

fälten. Även work shop-avsnittet ges ett öppet slut i en fråga så att var och en kan fundera vidare på hur det gick sen. Om Mats verkligen måste vakta en parkbänk utanför Konsum hela livet? Om Elin är lycklig med sin karriär eller bara ”lyckad”?

Öppna upp för en ovan publik

Dalateatern har arbetat på det här viset med dramapedagogiska metoder sedan de satte upp Max Frichs *Andorra* 1993. För teatern har arbetsättet betytt utveckling på många fronter. Det sänker trösklar och öppnar dörrar för den ovana publiken. Teatern fördjupar sina kontakter med lärare och andra skolförträdare. Barn och ungdomar upptäcker teatern som konstform och lär sig teaterns språk. Fler ungdomar vill se mer, och köper biljetter till Dalateaterns ordinarie kvällsföreställningar. Teaterfolk och dramapedagoger från andra håll hör av sig för att få veta mer om hur man gör. Skådespelare med särskilt intresse för barn- och ungdomsteater söker sig hit. De som deltar i produktionerna blir professionellt säkrare och utvecklas i sitt yrke genom mötet med publiken.

Dalateaterns dramapedagoger har sammanställt sina erfarenheter i en bok av Jeanette Roos-Sjöberg, *I gränslandet mellan scen och publik. Nycklar till teater – med drama som metod*. Den kan beställas från teatern på telefon 023-77 76 00 eller via webbplatsen www.dalateatern.se, där man också kan läsa mer om aktuella produktioner och hämta hem förslag till för/efterarbete.

Kontakt: Nina Kjällquist, tel 023-77 76 21.

Ser du träden eller höghusen när du kommer till Råslätt?

Av Lotta Brilioth Biörnstad

Barn har rätt till yttrandefrihet. Det gäller förstås också små barn. Men för att deras idéer och tankar ska tas till vara på bästa sätt måste det finnas en vuxen som lyssnar och kan hjälpa barnet att ta sig vidare i den värld som det så nyfiket vill ge sig ut i.

Ett sätt att lyssna och med stor respekt för barnet följa och stödja det i dess utveckling har under lång tid utvecklats på de kommunala förskolorna i Reggio Emilia i Italien. Sedan slutet av 1980-talet har svenska förskolepedagoger närmast vallfärdat dit för att hämta inspiration.

En av dem som reste dit i början av 90-talet är Yvonne Wetterbrandt, rektor för förskoleenheten Fiskgjusen i Råslätt utanför Jönköping. Efter den resan har verksamheten på Fiskgjusen utvecklats helt i linje med den pedagogiska filosofin i Reggio Emilia.

Inom Fiskgjusen finns förskolorna Gulsparven, Bofinken och Domherren med sammanlagt cirka 160 barn. Förskoleavdelningarna ligger utspridda i olika byggnader i det välskötta, grönskande området, men när man kommer in känner man att de hör ihop. Väggarna är vita. Prydligt inramade hänger barnens bilder, omväxlande med konstaffischer, inspirerande föremål och färgstarka tyger. I kapprummen sitter fotografier av barnen i arbete – på så sätt kan barnen se sig själva och visa sina föräldrar vad de gör på dagis.

Att hänga upp barnens bilder på väggarna är inte bara ett sätt att göra miljön trevligare, det finns också en pedagogisk tanke bakom: att visa att det barnen gör är värdefullt.

Råslätt som ligger i Jönköpings kommun (cirka 119 000 invånare) är ett av Sveriges miljonprogramområden och de boende kommer från världens alla hörn. I Råslätt ligger förskoleenheten Fiskgjusen, en kommunal förskola, som arbetar helt i enlighet med den pedagogiska filosofin i Reggio Emilia.

Typiskt för den pedagogiska filosofin från Reggio Emilia är synen på barnet som en skapande, nyfiken människa med stor vilja att kommunicera. Pedagogens viktigaste uppgift är att stödja barnen i deras lust att erövra uttrycksmedlen. Inte bara det talade och skrivna språket, utan också bild, musik, dans – ja alla tänkbara sätt att uttrycka sig på. För att kunna följa barnens utveckling och hela tiden utveckla sitt eget arbete antecknar och fotograferar pedagogerna fortlöpande vad de gör tillsammans med barnen. Dokumentationen blir sedan underlag för diskussion och erfarenhetsutbyte mellan pedagogerna. Arbetet är en oavbruten lärandeprocess både för barnen och de vuxna.

Ateljén – ett rum för inspiration

Liksom på många andra förskolor i Sverige sjunger, målar, dansar och dramatiserar Fiskgjusens pedagoger mycket tillsammans med barnen. Men det som är speciellt här är att de också har tillgång till en särskild ateljé, i en tvårumslägenhet mitt i bostadsområdet.

När Yvonne Wetterbrandt och jag kliver in i där möts vi av spröd flöjtmusik. Två treåringar står på varsin sida av ett stort bord och målar koncentrerat. Stämningen är rofylld. Konstpedagogen Annika König leder verksamheten i ateljén.

– Min uppgift är att ge barnen möjlighet att skapa något som de kan vara stolta över. Det ska vara roligt att måla igen. Jag kan bidra med inspiration, här ska finnas saker som stimulerar flera sinnen, både lukt, hörsel, känsel och syn.

Till ateljén får barnen komma i små grupper och arbeta i långa pass ett par gånger per termin. Annika går också runt på avdelningarna och arbetar med barnen. Hon fortbildar också både förskolans egen personal och andra som arbetar i kommunens förskolor och skolor.

I hyllor står material prydligt ordnat, i taket och på väggarna hänger inspirerande föremål och konstverk. I den skira gardinen sitter en stor läskig insekt och vackra glaspärlor hänger i ett rostigt gammalt cykelhjul.

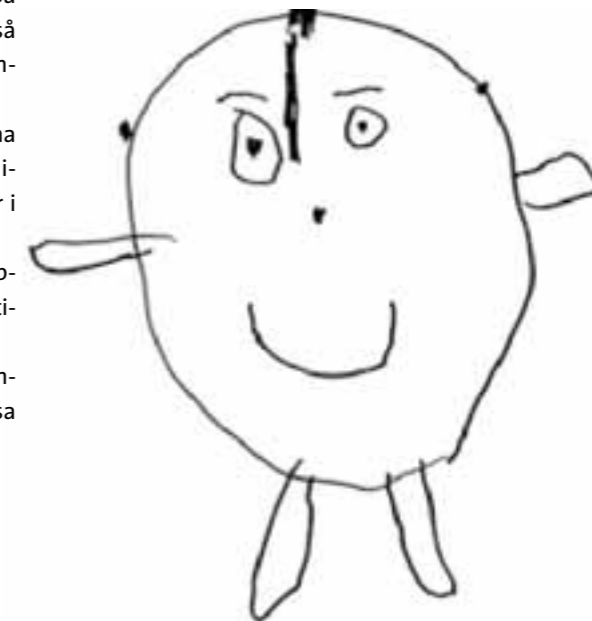
– För barn som inte kan svenska så bra ännu kan synupplevelser väcka lusten att kommunicera, säger Yvonne. Att stimulera ögat är också en väg till det talade språket.

Allt arbete i ateljén dokumenteras i text och bild. Dokumentationen skickas med till avdelningarna, så att barnen kan visa sina kompisar och föräldrar vad de har gjort.

Trädet som fortsätter att växa

Fiskgjusens förskolor arbetar fortlöpande med teman, antingen inom en avdelning eller flera tillsammans. Idén till ett tema utgår ofta från det barnen är intresserade av just nu.

Läsåret 2003–2004 slogs förskolorna i Råslätt ihop från fyra till två rektorsenheter. De två rektorerna, Yvonne Wetterbrandt och Lars-Gunnar Johansson, fick i uppgift att föra de två rektorsenheterna närmare varandra. De beslöt att arbeta med ett gemensamt tema på samtliga avdelningar.



”Opera, då sjunger de så här: 'Jag är död idag!'” Pojke 10 år

Temat blev träd och så här efteråt känns det nästan symboliskt. För av det lilla frö som sattes då har det verkligen växt upp ett helt träd, som fortfarande skjuter nya skott i form av olika projekt. Att det blev just träd har flera orsaker. Lars-Gunnar Johansson berättar:

– När man kommer till Råslätt så kan man se området på olika sätt. Man kan välja att se alla de likadana höghusen, eller hur grönt området är, med alla träd.

Under läsåret växte föräldrarnas delaktighet när förskolorna bad dem att skriva ner ett trädminne och lämna in. Det blev flera hundra berättelser, med både glada, vemodiga och tragiska minnen.

– Vi hade fått in en skatt, säger Yvonne. Vi bestämde oss för att försöka göra en bok med ett urval av trädhistorierna och barnens bilder. Boken *I mitt land finns det många träd* kom ut

hösten 2003 och firades med en bokfest på Stadsgården mitt i Råslätts centrum.

Trädtemat ledde till ett utökat samarbete mellan avdelningarna och fortfarande kommer idéer till nya projekt, bland annat ett dansprojekt som startade vårterminen 2004.

Vill du veta mer om Reggio Emilia?

Hundra sätt att tänka. Om Reggio Emilias pedagogiska filosofi. Tove Jonstoj och Åsa Tolgraven. UR 2001.

Reggio Emilia Institutets webbplats: www.reggioemilia.se

Film i skolan ger ungdomar en röst

Av Lotta Brilioth Biörnstad

– Skolan ska lära barnen alla språk.

Det säger Ole Jensen, lärare i svenska och engelska på Gökstenskolan i Torshälla. Den här terminen deltar han och en kollega i arbetslaget med två åttondeklasser i dokumentärfilmsprojektet Carpe Diem, som drivs av Film i Sörmland.

– I vårt arbetslag diskuterar vi hela tiden hur vi ska få våra elever att använda alla sina sinnen. Film och teater ska ju in i svenskämnet om man läser läroplan och kursplan.

Film i Sörmland satsar större delen av sina resurser på filmprojekt för barn och ungdomar. Barn och ungdomar får göra egna filmer och prova på att skriva manus, spela in och redigera. De får också öva sig i att analysera och samtala kring film och rörliga medier. Målet är inte att skapa duktiga filmare utan att ge barnen kunskap och möjligheter att reflektera över det de själva ser på tv, video och bio.

Carpe Diem-projektet har pågått sedan 2001 och vänder sig till ungdomar på högstadiet. Varje termin får en kommun i länet möjlighet att delta med 150 elever. Eleverna får göra högst åtta minuter långa dokumentärfilmer om sådant som berör dem just nu. Tanken med att arbeta just med dokumentärfilm är att det kan ge en ingång till alla skolämnen. Film i Sörmland bistår med handledning för lärare och elever. När filmerna är klara arrangeras en filmfestival på biograf där samtliga filmer visas på stor duk med efterföljande diskussioner.

För att projektet ska bli lyckat är det viktigt att flera lärare på en skola deltar, helst ett helt arbetslag, så att det inte uppstår konflikter när eleverna behöver gå ifrån lektioner för att

Gökstenskolan ligger i Torshälla som är en del av Eskilstuna kommun, en kommun med cirka 90 000 invånare. På Gökstenskolan deltar man i ett dokumentärfilmsprojekt, Carpe Diem som drivs av Film i Sörmland. Projektet riktar sig till högstadieungdomar. Film i Sörmland är ett regionalt resurscentrum för film och video. Det tillhör landstingets kultur- och utbildningsenhet och har stöd från länets kommuner och Svenska Filminstitutet.

arbeta med sina filmer. På Gökstenskolan använder eleverna ungefär en dag i veckan till projektet, under större delen av vårterminen. Eleverna arbetar i grupper med två till fem i varje.

– Under dokumentärfilmsprojektet kommer vi att bryta schemat, men det finns förståelse för det i arbetslaget, säger Ole Jensen. Eleverna växer enormt när de får arbeta på det här sättet och två dagars filmning kan ge mer än två dagar i skolan.

Att visa vem man är

För en åttondeklass är det inte så självklart vad en dokumentärfilm är.

– Man kan märka att det eleverna ser på tv slår igenom, berättar Per Hillblom, filmpedagog på Film i Sörmland. Vi har sett matlagningsprogram inspirerade av Tinas mat, Bosse Bildoktor-filmer och REA-filmer, som genomsådar reklambudskapen.

Under filmprojektet lär sig eleverna att hitta en idé och sedan ett sätt att skildra den på. De får också prova att uttrycka



Foto: Lotta Brilioth Biörnstad

"Jag tycker att det är kul att köpa skivor men de är för dyra. Vill jag ha en låt laddar jag ner den från nätet." Pojke 14 år

sig i ett medium de är ovana vid och samtidigt förhålla sig till sina förebilder.

– Särskilt för elever som inte är så duktiga i skolan kan filmprojektet bli en chans att få spela på samma spelplan som klasskompisarna, säger Per Hillblom.

Att göra film kräver förtroende från de vuxna. Eleverna får låna utrustning, planera sin tid och själva styra sitt arbete. Men det kräver förstås också att de vuxna tar ansvar. Hur hanterar man filmer som tar upp känsliga ämnen? Vad händer med relationerna i klassen? Hur är det att vara 14–15 år och mitt inne i den tonårstid när så mycket kretsar kring att passa in i gruppen, att inte sticka ut, att vara som alla andra men ändå speciell?

– Jag tycker att filmerna handlar rätt mycket om att visa upp vem man är och vilken attityd man har till världen, berättar Per Hillblom. Vid några tillfällen har ungdomar gjort filmer som tagit upp verkligt känsliga ämnen och då är det viktigt att ge eleverna möjlighet att prata vidare om frågor som väckts av filmen.

Fulla av entusiasm

En eftermiddag i februari är det dags för klass 8 c på Gökstensskolan att träffa Per Hillblom för andra gången. Grupperna ska gå igenom sina bildmanus. Några elever är blyga och tittar ner i golvet när de berättar om sina filmidéer. Per är uppmuntrande, frågar och kommer med idéer och praktiska tips. Många av eleverna vill använda sina åtta filmminuter till att berätta om ett fritidsintresse för sina kompisar. Det kan vara crossåkning,

streetdance eller hur man spelar ett speciellt japanskt data-spel. Men där finns också ett par annorlunda uppslag, som killarna som vill göra en film om smärta. Varför gör det ont? Vad händer i kroppen när man slår sig. Killarna tänker varva Jackass-aktiga sketcher med intervjuer med läkare, skolsyster och NO-lärare. Fulla av entusiasm beskriver de olika sätt som de ska göra sig illa på i filmen.

Så här i inledningen av projektet gör de flesta elever ett ganska försiktigt intryck när de pratar om sina egna filmidéer, men när de börjar filma händer det saker. De späda, blyga tjejerna som skulle göra en film om dans visar ett par månader senare en svettig film från träningslokalen, där starka tjejer gör armhävningar, jobbar hårt i danspassen och berättar om sitt intresse för streetdance. Killarna som ville berätta om ett japanskt dataspel, som dansas med fötterna på en speciell matta, har gjort en rolig upplysningsfilm, där en av dem spelar lärarvikarie och de andra de oupplysta eleverna, djupt nedsjunkna i bänkarna.

Visst märks det att det är första filmförsöket för många av eleverna, men jag lovar att lärarna kommer att gå ut från filmfestivalen i juni med en helt ny kunskap om sina elever och deras liv utanför skolan.

Kontakt

Film i Sörmland, tel 0155-24 57 89.

Per Hillblom, filmpedagog, tel 070-555 48 91.

E-post per.hillblom@kuf.dll.se

Jag har varit här minst femtusen gånger!

Av Nina Ström

Barnvagnar i långa rader möter en i entréhallen på Västerås konstmuseum. Det är barnfredag och det sjuder av liv och rörelse i museets bottenvåning. I trängseln som uppstår ska överallt, kängor och annat av både på de stora barnen och deras småsyskon, så mammor, pappor och mormödrar har fullt upp. Några förskolebarn springer omkring, andra är försiktigare och håller i en trygg vuxen hand. Det kanske är första gången.

– Välkommen alla barn, och alla vuxna också förresten, säger Karin Levander som är museielektor.

Mysstund på röda mattan

Karin sitter på en stor röd matta tillsammans med ett tjugotal flickor och pojkar i åldrarna tre till sex år. Stämningen i rummet är förväntansfull vilket visar sig på lite olika sätt, några sitter stilla och tittar sig omkring, andra är spralliga och pratiga. Utanför mattan sitter de vuxna, oftast med ett småsyskon i famnen. Karin berättar att barnfredagarna är en öppen verksamhet där man inte behöver föränmäla sig. Varje termin erbjuder museet cirka 13 barnfredagar, alla med olika tema, tema som alltid är kopplade till pågående utställningar.

Livliga diskussioner

Mitt på mattan står en stor trälåda med böcker och mysdjur i. Karin plockar bland böckerna och visar och pratar med barnen om böckerna som denna gång innehåller berättelser om djur. En flicka ropar entusiastiskt om en bok Karin håller i, att den har hon lånat på apoteket. En pojke berättar stolt att han

Västerås konstmuseum är kommunalt och ligger i Västerås kommun (cirka 130 000 invånare), centralt beläget i staden. Sedan ett par år ordnar museet fredagsöppet för förskolebarn 3–6 år. Först får de under professionell ledning del av en pågående utställning, därefter får de ge sig hän åt eget skapande i ateljén, här med stöd från en konstnär.

har gjort en egen bok. Sist i högen ligger en bilderbok av Eva Lindström som handlar om ugglan Lage. Samtalet mellan Karin och barnen är livligt, många av barnen har varit med på barnfredagarna flera gånger.

– Jag har varit här minst femtusen gånger, ropar en flicka glatt.

Efter en stund är det dags att dra sig in i rummet intill för att titta på Eva Lindströms barnboksbilder. Barnen springer in och sätter sig i rad på små i hopfällbara pallar. Karin pekar på tavlorna på väggen där bilderna från boken *Min vän Lage* hänger och berättar på detta sätt hela historien om ugglan och hans vänner. Barnen lyssnar uppmärksamt men diskuterar också bilderna med Karin.

Efter visningen drar sig hela gruppen med Karin i spetsen till ateljén en trappa upp. I det ljusa rummet med stora fönster välkomnar konstnären Soile Nevankari barnen och de vuxna. På borden finns redan paletter med färger och penslar ligger intill. På ett annat bord står plastbackar med spännande tyger, metallskrot, trådar, plastbitar och annat att inspireras av.

Barnen har redan letat upp en plats vid borden och verkar alla vara skaparsugna. I ett hörn ligger småsyskonen på en mjuk matta och verkar också trivas. Soile berättar att de ska få måla djur idag och frågar om det är några som har djur.

– Jag har grisar och hästar, ja allt, fast det är förstås leksaksdjur, säger en pojke på fyra år.

Koncentration i ateljén

Under drygt en timme målas, klistras och klipps det med full energi. Barnen verkar vara djupt koncentrerade i det de gör och ser också ut att klara det mesta själva. De vuxna hinner därför med lite prat sinsemellan medan de dricker kaffe till självkostnadspris. Att besöka en barnfredag kostar 20 kr per barn och täcker frukt och visst material, det mesta materialet är dock av återbrukat slag. En pojke på sex år håller fram en skulptur han gjorde förra gången. Den är gjord av plastförpackningar, frigolit och träbitar, piprensare, pärlor, bomull med mera.

– Det är en spindel med tält över, fiffigt va?, säger han stolt.

Aktiviteterna börjar närma sig slut, men innan det är dags att lämna museet ska alla bilder sättas upp på den stora väggen och pratas om. En mamma säger att det är bra att barnen får prata om sina bilder, så lär de sig att uttrycka sig bättre.

”Skillnaden mellan sport och kultur är att det är sport när man är med i till exempel en fotbollsmatch. Om man tittar på matchen på TV då är det kultur.” Pojke 14 år



Foto: Nina Ström



Foto: Nina Ström

Tips

- Det går att göra mycket utan så stora kostnader.
- Tänk inte för låst. Öppna upp museet för nya grupper.
- Om inte museet har någon pedagog själv – släpp in förskolelärare och lärare med sina barn i ateljén, de klarar sig själva. Då känner de sig betrodda och det är dessutom billigare. Man varken kan eller behöver göra allt själv. Samarbeta med förskoleförvaltningen eller liknade i din kommun.
- Förnya er genom att samarbeta. Genom samarbete med SFI kan till exempel museets verksamhet sprida sig till invandrarfamiljer och deras barn.
- Blanda kompetenser, då lär sig alla parter mycket. Samarbeta med särskolan. Det ger intressanta erfarenheter att göra museet tillgängligt för den som är annorlunda i tanken.
- Ordna barnkalas i ateljén.
- Ha öppet på kvällar för äldre barn och ungdomar, till exempel vårateljé och höstateljé. Många förskolebarn som gått på den öppna verksamheten vill gärna fortsätta gå till museet för att skapa. Missa inte den chansen. Dessa barn är ju morgondagens museibesökare.
- Skapa en museitidning som görs av ungdomar.

Ta kontakt

Västerås konstmuseum, museilektor Karin Levander, tel 021-16 13 00, e-post karin.levander@vasteras.se

Litteraturtips

Allas bibliotek. En idébok om att integrera bibliotek. Skolverket och Statens kulturråd 2001.

Arenor för alla. En studie om ungas kultur- och fritidsvanor, Ungdomsstyrelsen 2005.

Barnbarometern 2002/2003. (Följer 3–8-åringars massmedie- och kulturanvändning sedan 1984. Görs med bidrag från Statens kulturråd. www.mms.se). MMS, Mediamätning i Skandinavien AB 2004.

Barnets rätt till respekt. Janusz Korczak. Natur och Kultur 2003. Barns smak – om barn och estetik. Nr 36, 2004. Centrum för barnkulturforskning. Stockholms universitet.

Det ser lite olika ut... En kartläggning av den offentligt finansierade kulturen för barn. Stockholm 2006. Bilaga till betänkandet Tänka framåt, men göra nu. Så stärker vi barnkulturen.

Dramabok. Kent Häggglund och Kirsten Fredin. Liber AB 2001. För de allra små! Om att uppleva böcker, teater, film, konst och musik när man är liten. Margareta Sörenson. Stockholm 2001. Försvunna bokslukare? Om läslust och läsvanor. Lars Brinks. Gävle 2000.

Hur får kunskap liv? Konst och eget skapande i undervisning. Agnes Nobel. Stockholm 1984/2001.

Idag ska vi gå på teater. Det kan förändra ditt liv. Om barnteater som meningsskapande i skolan. Birgitta Gustafsson och Lena Fritzen. Institutionen för pedagogik, Växjö universitet 2004. Ingångar – utgångar – barnkulturcentrum i Sverige. Statens kulturråd 1999.

Kultur och estetik i skolan. Lena Aulin-Gråhamn och Jan Thavenius. Malmö 2003.

Kultur som redskap för språkutveckling. Svenska Kommunförbundet i samarbete med Statens kulturråd 2002.

Kulturbarometern 2002, Statens kulturråd 2003. Liv och lust – Örebro, kulturskolan och den skapande mångfalden. Sven Nilsson (red), Malmö. Polyvalent AB 2001.

Musik och språk: ett vidgat perspektiv på barns språkutveckling. Ulf Jederlund. Hässelby 2002.

Pyttesmå ändringar – radikala scenbyten, lärarutbildning och partnerskolor i dialog om arbete med film och medier i skolan. Malmö 2002.

Skolans bibliotek. Om att utveckla samarbetet mellan skolbibliotek och arbetslag. Statens kulturråd 2002.

Större än du nånsin tror. Anna Lytsy och Cecilia Mellberg. Stockholm 1999.

Tänka framåt men göra nu, så stärker vi barnkulturen (SOU 2006:45). Betänkande av kommittén Aktionsgruppen för barnkultur. Stockholm 2006.

Källor

Barnets bästa i främsta rummet, Barnkommittén, SOU 1997:116.

Dagordning för kultur 2003–2006, Kulturdepartementet 2003.

De kulturpolitiska målen, regeringens prop. 1996/97:3.

De ungdomspolitiska målen, Makt att bestämma – rätt till välfärd, regeringens prop. 2004/05:2.

Handledning för dig som vill arbeta med barns och ungas rättigheter, Barnombudsmannen informerar BI 2003:02.

Konventionen om barnets rättigheter, Thomas Hammarberg, UD info nov 2000.

Läroplan för förskolan (Lpfö 98).

Läroplan för den obligatoriska skolan (Lpo 94).

Läroplan för den frivilliga skolformerna (Lpf 94).

Webbplatser

Barnboken (endast en webbplats), www.barnboken.nu

Barnens bibliotek, www.barnensbibliotek.se

Barnombudsmannen, www.bo.se

Centrum för barnkulturforskning, www.barnkultur.su.se

Filmcentrum, www.filmcentrum.se

Folkets Hus och Parker, www.fhp.nu

IPA (Barns rätt till lek), www.ipa-sweden.org

Kampanjen Läsrörelsen, www.larforlivet.nu

Medierådet, www.medieradet.se

Riksförbundet Goodgame, www.goodgame.se

Rikskonserter, www.rikskonserter.se

Riksteatern, www.riksteatern.se

Riksutställningar, www.riksutstallningar.se

Statens kulturråd, www.kulturradet.se

Sveriges Musik- och Kulturskoleråd, www.smok.se

Teatercentrum, www.teatercentrum.se

Ungdomsstyrelsen, www.ungdomsstyrelsen.se



Vilken rätt har barn och ungdomar till kultur? Gäller den rätten i så fall varje barn?

Barnombudsmannen och Statens kulturråd anser att arbetet med barns rätt till kultur måste prioriteras och att varje kommun, landsting och region måste arbeta medvetet för att leva upp till FN:s konvention om barnets rättigheter. I den här skriften ges en rad konkreta idéer på hur ett sådant arbete kan gå till.



www.bo.se